

SZENT ISTVÁN KIRÁLY EMLÉKEI AUSZTRIÁBAN

A Szent Király alakja újból a magyarság érdeklődésének központjában áll. Hatalmas és gazdag egyéniségében főleg az apostol és a szent jellemvonása kap meg bennünket. Legnagyobb tette a magyarság lelkének kereszténnyé gyúrása, jelenének és jövőjének átértékelése volt, amihez példaadása, a krisztusi elvek szerint berendezett hétköznapi élete járult. Ebben adott jó példát minden idők magyarjának. Neve és emléke beleivódott a nemzet életébe. Szentté nyilvánítása után tiszteletére templomok épültek, oltárok emelkedtek, szobrok és képek készültek, s székesfehérvári kőkoporsójához úgy zarándokolt a magyar nép, akárcsak más nemzetek fiai nagyjaik sírjához.

Tanulmányunk címe első szent királyunk 900 éves tiszteletére utal. Emlékanyaga – főleg az elcsatolt Nyugat-Magyarország, a mai Burgenland területén – bőségével, távlataival és nemzeti műveltségünk gyökérszálaival való kapcsolatai miatt tölthet el mindnyájunkat meghatott tisztelettel. A burgenlandi kultuszterületen a magyar szentek tiszteletének külső megnyilvánulásai: templomok, kápolnák építésében, szobrok, képek, üvegfestmények felállításában – gyakoriságukkal s a terület arányához mérten – jóval fölülmúlják a hazai, országos átlagot. A következőkben Szent István tiszteletének három magyar vármegye (Moson-Wieselburg, Sopron-Ödenburg, Vas-Eisenburg), a régi haza nyugati határterületén fennmaradt nyomait vizsgáljuk és ismertetjük.

Szentistváni plébániák

Az 1960-ban önálló egyházmegyévé lett kismartoni (Eisenstadt) püspökség – Burgenland egész ősi területe – valamikor az esztergomival egyidőben alapított győri püspökséghez tartozott. A magyarság csallóközi Lél- és Sopron-Vas megyei Vérbulcsú-nemzetség földjén biztonságban élt a frank illetve a karolingi uralom alatt kereszténnyé lett avar lakossággal együtt. Szent István a II. Szilveszter pápától kapott koronával s az egyház megszervezésére jogosító felhatalmazással vezette népét a kereszténységre, s ezzel végérvényesen a római egyház kötelékébe és a nyugati műveltségbe is. A térítő tevékenység – a megfelelő egyházi és világi munkatársakkal – oly nagyarányú volt, hogy István halálakor az ország 2 érsekségre, 8 püspökségre, összesen 10 egyházmegyére – külön-külön 4-5 főesperességre – tagozódott. A kijelölt főesperesek irányítása mellett indult meg a plébániák megszervezése. Szent István uralkodása második felében már elrendelte (I. törvénykönyv, Liber primus, I. t.c.) 10 falu összefogását egy-egy plébániatemplom építésére és fönntartására. Főszereplésük a püspök és a királyi udvar feladata volt. A király terve szerint a világi és egyházi közigazgatás szervei szoros kapcsolatban működtek egymással, ezért minden várispánságban kialakult egy főesperesség.

A Szent István-kori győri egyházmegye területén a következő várispánságok voltak: Győr, Moson, Sopron, Vasvár, Karakó, Komárom és Locsmánd. Ennek alapján a középkortól a mai napig létező Győr-székesegyházi, soproni, komáromi és locsmándi főesperességet Szent István-kori alapításnak kell tekintenünk. Locsmánd (a burgenlandi Lutzmansburg) a magyar határ közelében levő, régi, karolingkori település, a középkorban várispánság (megye) székhelye volt. Hegyen álló, erődített mai temploma alatt a kutatás 11-12. századi vármaradványokat tárt fel. Amikor a 13. sz. második felében a nemesi vármegye lépett az elenyésző várispánságok helyébe, a kisebb területű locsmándi várispánság a soproni vármegyébe olvadt; plébániáit ma a felsőpulyai (Oberpullendorf) körzetbe osztották be.

Plébániák Szent István idejéből

Fraknóváralja (Forchtenau) plébánia alapításának kezdetei ősrégi időkre nyúlnak vissza. Az 1857. évi egyházi adattár szerint a plébánia szent királyunk korából való. A szerviták vezette templom kolostori telek-könyvi adata 1201-ben végzett restaurálásról értesít, és arról, hogy a templom híres Mária-szobra már a 12. sz.-ban általános tisztelet tárgya volt. A község rekatolizált plébániáját 1660-ban szervezték újjá. Az Esterházyak birtokában levő hatalmas vár, Fraknó (Forchtenstein) főbejárata fölötti fülkében Szent István és László király, Imre herceg és Erzsébet kőszobrai láthatók.

Lajtapordány (Leithaprodersdorf) temetőjében háromhajós, gótikus, romos templom áll. A plébánia létesítését a történelmi hagyomány Szent Istvánnak tulajdonítja. A templomot mai alakjában a ciszterciák építették 1285-ben. A festői hegyoldalon levő temető Szent István tiszteletére épült. Ebben a templomban 1641-ig folyt lelkipásztorkodás. A romokat 1907-ben konzerválták és a toronyban kápolnát rendeztek be.

A Nagymarton (Mattersburg) környékén levő Kisboldogasszony (Kleinfrauenhaid) plébániája Szent István idejében, 1005-ben létesült. Az 1201-ben már zárándoktemplommá alakult szenthelyet 1863-ban a török pusztította el. Esterházy Pál nádor építette újjá. E szentistváni plébániára vonatkozó történelmi hagyomány tisztelete ma is eleven, és lelkipásztorai buzgón hívják zárándoktemplomukba az ősi plébániából kirajzott környékbeli egyházközségek híveit.

A szentistváni plébániák létesítése a mai Burgenland területén valószínűleg összefüggött azzal a történelmi ténnyel is, hogy honfoglaló magyarjaink az új hazában többhelyütt találtak már szláv vagy latin plébániákat. Az egyházszervezői munka során tehát alkalmazkodtak a meglévő keretekhez. Így létesülhetett például Pinkafő (Pinkafeld) 1375 előtt újjászervezett és "emberemlékezet óta fennálló" plébániája is. Mai temploma körül a római és karolingi idők településeinek nyomait tárta fel a

kutatás. Az apostolfejedelmek tiszteletére épített templomot 1786-ban az első szombathelyi püspök, Szily János szentelte fel. A templom homlokzatán Szent István és Szent László királyok kőszobrai láthatók. A templombelső pedig 1972-ben Szent Istvánt ábrázoló díszes üvegfestménnyel gazdagodott.

Ósrégi plébánia volt Márcfalva (Marz) is, ahol már a frank uralom idején rendszeres lelképásztori munka folyt. A települést 1202-ből okmány említi, s a plébános krónikája pedig 1077-ben már működő plébániáról tudósít. Egy házlátogatási beszámoló szerint a településnek már 900 előtt volt Szt. Willibald-temploma.

Szent István tisztelete

A burgenlandi tartomány határain belül is elsősorban az egyházi megnyilatkozásokban jutott kifejezésre. István király, Imre herceg és Gellért püspök szenttéavatását (1083) országos lelkesedés és templomépítő buzgalom követte. Sok egyházi épület pusztult el a századok viharában, de a Szent Király kultusza majd minden században, s főleg a 16-20. századokban főpapok, főnemeseik, tehető családok, községek példamutató lelkesedéséből újabb lendületet nyert. A kismartoni egyházmegye területén a kultusz legfőbb szorgalmazói és tevékeny támogatói a Kanizsai, Esterházy, Batthyány, Erdődy, Nádasdy, Zichy stb. családok voltak. Érthető tehát, hogy ezen a területen ma is több plébánia-templomnak és kápolnának Szent István király a védőszentje.

Kismarton (Eisenstadt) várának volt a szent király idejében épült plébániatemploma (Szt. Fülöp és Jakab tiszteletére). Hadakozásaiban III. Szt. Lipót herceg rombolta le a várral együtt 1118-ban.

Figyelemreméltó az a néphagyomány, amely a nagyhöflányi Szt. Rade-gundis-kápolna építését István királyra vezeti vissza. Egy ideig plébánia működött a kismartoni kastélyban is, amelynek dísztermében freskók örökítik meg a magyar királyokat és hadvezéreket, köztük Szent Istvánt is.

Ő a védőszentje Nemesvölgy (Edelstal) templomának is. Az 1740-ben épült plébániatemplomot 1972-ben restaurálták, s egy évvel később újították fel a védőszentnek a 18-ik századból származó oltárképét.

Nagymedves (Grossmürbisch) községben Szent István-templom áll. A települést már 1336-ban okmányok említik. A védőszent olajfestmény képe, díszes falfaragásos keretben 1800-ból való. Kismedves (Kleinmürbisch) községben az 1869. évi egyházadattár szerint valamikor kisméretű, Szent István király tiszteletére épített kápolna állt.

Királyfalva (Königsdorf) nevű településről már 1427-ben okmányok írnak. Szent István-temploma 1759-ben készült el. Vasdobra (Neuhaus am Klausenbach) falvának Szent István-temploma a település fölötti ma-

gaslaton áll. A Királyt ábrázoló oltárkép – díszes keretben – a 17. századból való.

Lakfalva (Lackendorf) fiókegyháza volt Lók (Unterfrauenhaid) plébániájának. Az 1869. évi győri egyházi adattár szerint a templomot Szent István király tiszteletére építették; ma Szt. Rókus a védőszentje.

A mai Burgenland területén a Szent Király tiszteletére épített két fiókegyházzal (filiális templom) is van tudomásunk. Az egyik Rábort (Rauchwart) községben épült. A másik Pokolfalu, amely Szent István király tiszteletére 1756-ban épített templomot.

Kápolnák is épültek a Szent Király tiszteletére. Lajtafalva (Pötzneusiedl) temploma gondját a Batthyány-család örökösei viselik. Kastélyukban 1854-ben szép barokk kápolnát rendeztek be, és azt a Szent Király védelme alá helyezték.

Megható a horvátajkú Bándol (Weiden bei Rechnitz) plébániájához tartozó Oberpodgoria nevű fiókegyházának kegyelete. A második világháború után, 1949-ben a kis község lakosságának anyagi hozzájárulásával építették meg tetszetős kápolnájukat Szent István tiszteletére.

Földrajzi elnevezések

Földrajzi elnevezések is emlékeztetnek első szent királyunkra. Ilyen a Lajta-hegység oldalában, a Császárkőbánya (Keisersteinbruch) nevű község határában fekvő Királyudvar (Königsdorf) és a Fertőtől környéki Sásony (Winden) közelében levő Királyhegyibánya. - A rohongi kerülethez tartozó Sámfalva (Hannersdorf) 14. században épített gótikus temploma a Királyhegyen (Königsberg) áll.

Az elnevezések a Szent Királyra emlékeztető hagyományon alapulnak, és tanúi a Szentkirály-kultusz elpusztult emlékeinek. Ha a burgenlandi Szent István-patrocíniumok sora örömmel tölthet el minket, nem kisebb a meglepésünk, amikor látjuk, hogy ezen a kultuszterületen, a győri és szombathelyi magyar püspökök által fölszentelt vagy megáldott templomokban és kápolnáknak Szent Istvánnal együtt sok helyen díszlegnek a többi magyar szentek képei és szobrai. Főleg a barokk korszak játszott kiemelkedő szerepet Szent István és a magyar szentek tiszteletének felújításában és terjesztésében.

Üvegfestmények

Szent István király egyházi tiszteletének burgenlandi állomásait figyelemmel kísérhetjük a szobrászati és festészeti alkotások vonalán is. Ide tartozik művészeti iparként az üvegfestészet is. Az ablakon áthatoló fényugarak élénk színekben, képszerűen láttatják a szentek vagy más emberi nagyságok alakját. A színes üveglablakok is a jó és a szép szeretetére nevelnek: kiváló eszközei a lélek művelésének. A kismartoni

püspökség számos (kb. 30) templomát díszítő színpompás üvegfestményből csak néhányat áll módunkban ismertetni. Sérc (Schützen a. G.) templomában Szent István király koronát felajánló képén kívül Szt. Imre és Erzsébet üveglakka is látható.

Felsőpulya (Oberpullendorf) plébániatemplomában Szt. Imre üveglakán kívül a Szent István királyt mutató üvegfestménynek az a történelmi érdekessége, hogy adományozója a II. világháború előtti osztrák miniszterelnök, dr. Kurt Schuschnig volt.

Pinkaföld újkeletű, színes, szép üveglakát Szent István ábrázolásával már említettük. Királyunkat koronával, joggal és országmával mutató üvegfestményt 1972-ben Posch József és neje adományozta a templomnak.

Ha nemzetünk szentjei közé soroljuk Szt. Gellért csanádi és Szt. Adalbert prágai püspök-vértanúk ábrázolását is, akkor mintegy 89-re tehetjük Szent Istvánnak s a magyar szenteknek a burgenlandi templomokban és kápolnáknak felállított szobrait és képeit. Ebből Szent Margitnak 1, Szent Imre hercegnek 7, Szent Erzsébetnek 12, Szent Lászlónak 30 és Szent Istvánnak 37 szobrát találtuk a kismartoni egyházmegyében. Ha tehát összegezni akarjuk e területen magyar szentjeink tiszteletére állított szobrok, képek és színes üveglakok számát, akkor ez jóval meghaladja a százat. Az ábrázolás mikéntjére vonatkozóan pedig megemlíthetjük, hogy szent királyaink, István és László, – néhány kivételtől eltekintve – minden szenthelyen kettesben szerepelnek.

Kereteink nem engedik meg, hogy Szent István király (s a többi magyar szentek) egyházművészeti ábrázolásainak burgenlandi lelőhelyeit kimerítően ismertessük. Ehelyett tanulmányunk zárófejezetében, az idei Mária-év s a szentistváni jubileum találkozása jegyében három, sajátosan magyar Mária-templomot mutatunk be, amelyek élő tanúságtevői elődeink Boldogasszony- és a nagy szentek tiszteletének.

Boldogasszony (Frauenkirchen)

A Fertő-tótól keletre fekvő nagyközség nemcsak a magyar pusztá hangulatát idéző tóköznyék legnagyobb települése, hanem emberemlékezet óta legnagyobb búcsújáró helye a korábbi Nyugat-Magyarországnak. Itt áll a tartomány legszebb kéttornyú barokk temploma, Mária születése tiszteletére. Már 1335-ben kedvelt búcsújáró hely a Guth-Kelend-nemzetség birtokán. 1529-ben a községet templomával együtt a török pusztította el, de az épségben maradt kegyképhez zarándoklók sokasága egyre nőtt, annak ellenére, hogy a kegyhely száz évnél tovább romos állapotban maradt. 1622-ben került a vidék az Esterházy-család birtokába, és Pál – fogadalmához híven – 1669-re felépítteti a templomot. A három kápolnával kibővített zarándoktemplomot ismét a török pusztítja el 1683-ban. A birodalmi hercegi rangra emelt Esterházy Pál (1635-

1713), Szűz Mária és a magyar szentek tisztelője, két imakönyv szerzője, a tudomány és a művészet pártfogója, hálából elhatározta, hogy nagyméretű zarándoktemplomot építtet Mária tiszteletére. 1695-ben teszik le az alapkövet, és hét év után, 1702-ben fényes ünnepek között szenteli fel a templomot Mattyasovszky László nyitrai püspök.

Nagy hatást kelt a templombelső barokkstílusú mozgalmassága és rendezettsége, térhatása, a színek harmóniája és a mennyezeten s a falsíkon alkalmazott gipsz (stukkó) díszítmények gazdagsága. A templom építési terveit a neves olasz építész, Francesco Martinelli készítette, Luca Antonio Colombo festette a mennyezetképeket, és a ma is megcsodált stukkó-dekoráció pedig Pedro Antonio Conti művészetét dicséri.

A díszes barokk főoltáron, baldachin alatt áll a templom kegyszobra (66 cm magas), Madonna a Kisdeddel. Hársfából készült, 1240-ból való, s a nádor 1661-ben hozatta ide a fraknoi várból. Mellette kétoldalt szent királyaink: István magyaros ruhában; László lovagi vértetben. A két aranyozott, nagyalakú szobor méltó dísz az egész hátteret betöltő főoltárnak.

A templom első, ismeretlen eredetű kegyképe ma a baloldali első oldalkápolna oltárát díszíti és a Kisdedet tápláló Szűzanyát ábrázolja. A kápolna a templomépítő nádor ajándéka. Ezen kívül még hét oltárkápolnát építettek a kegytemplomban, közöttük még négyet az Esterházy-család tagjai ajándékoztak, a többi Széchenyi György, Löwenburg Jakab és Nyáry János emeltették.

A miséző és segédkező papság díszes trónusa Telekessy István csanádi püspök ajándéka volt, a szószéket Nyáry János győri kanonok költségén építették. Régen kilenc harang szólalt meg a tornyokban; ezeket és a toronyórákat a nádor ajándékozta a templomnak. A régi óramű 1925-ben került a bécsi óramúzeumba.

Az állandó megújulásra szoruló hatalmas barokk épület jótévői a múltban sem hiányoztak. Zalka János győri püspök, a Moson vármegyei hatóságok, intézmények, egyháziak és világiak adományai tették lehetővé az 1882-ben befejezett felújítási munkálatokat.

Loretto

A Lajta hegység lábánál települt falu kegytemplomának eredete az 1644-ben épült kegykápolnára vezethető vissza. Johann R. v. Stotzingen itt építette föl Mária názáreti házának olasz földön tisztelt utánzatát, amely ma a keresztfolyósóból nyílik a kolostorudvarba. Mint búcsújárárhely, a régi Magyarország egyik legkeresettebb zarándokhelye lett. Volt év, amelyben 87 ezer zarándok érkezett a templomba. 1746-ban kíséretével Mária Terézia is fölkereste.

Nádasdy Ferenc országbíró 1651-59 között építtette az új templomot, a szervita kolostorral együtt. Az 1683. évi török rombolás után a templomot és kegykápolnát már Esterházy Pál nádor építtette újra. Felszentelése (1707) után – 1740-ig tartó munkával – megépült a nagyméretű barokk templom kéttornyú homlokzata, amelyet Szent István és Szent László kőszobrai is díszítenek. A főoltár 1766-ban készült el Liphay János adományából. Mária oltárképét kettős oszlopok veszik körül, kétoldalt Szent István és Szent László aranyozott szobrai. A Szent István oldalkápolnát (balról a 3.) eredetileg a kivégzett Nádasdy Ferencnek a neje, Esterházy Júlia alapította, s újjáépítését fia, Nádasdy Tamás 1690-ben végezte el. Új oltára 1770-ből való. Oltárképe Szent Istvánt, Magyarország királyát ábrázolja, fiával, Imre herceggel együtt. Oldalt árpádházi Szent Erzsébet és Borbála szobra áll. A kápolna falfestményei István királyt mutatják, a koronát hozó követekkel együtt, majd alamizsna-osztás közben, küldöttség fogadásakor, országának felajánlása pillanatában. Az orgona ugyancsak Liphay János huszárezredes adományából készült 1761-ben, amint ezt a család nemesi címere és az évszám tanúsítja. A szószék Demjanovics László budapesti iparművész munkája 1911-ből.

Máriafalva

A Borostyánkőttől (Bernstein) délre fekvő falu neve régen Menyhárt volt, amit egy 1388. évi okmány is említ. Zsigmond király 1392-ben Borostyánkővel együtt a falut a Kanizsay-családnak adományozta, amelynek legkiválóbb tagja az 1418-ban elhunyt János, esztergomi érsek volt. 1406 körül a Kanizsayak kezdték építeni a falu fölötti dombháton a templomot, amelyből a régi nyugati országrész, illetve a mai Burgenland legszebb későgótikus műemléktemploma lett, és építése a XV. század utolsó negyedében fejeződött be. A Mária mennybevitele tiszteletére szentelt templomot, 1666-ban barokk stílusban átépítették, s 1882-1899 között megújították és visszaállították eredeti csúcsíves stílusát. Az újjó-gótikus részek beépítésével kapcsolatos munkálatok terveit Steindl Imre budapesti műegyetemi tanár készítette el. A máriafalvi templom – újjó-gótikus részletei mellett is – híven érzékelteti az eredeti formák szépségét és élénkségét. – Harangtornya nincs, de a déli oldal két, csigalépcsős, címerdíszítményes tornyából az oratóriumba lehet jutni. A nyugati főbejárat eredeti, későgótikus timpanonjának domborműve rózsát és két címert mutat: a Káldy- és a Véghy-birtokos családokét; köztük az évszám: 1409.

A templombelső átalakításakor megtartották az 1400-ban épített szentélyt. Itt, az északi falnak támaszkodó kőből épült szentségház figyelemre méltó későgótikus alkotás. Vésett évszáma szerint 1483-ban készült.

Az orgona szekrényt a budapesti iparművész családból származó Sztehló Ottó tervei szerint Peppert Nándor budapesti műasztalos

készítette 1890-ben. Az orgonakarzat mellvédjén az évszámok latin szavakkal utalnak a templom építéstörténetére, restaurálására és az utolsó gótikus átalakításra. A mennyezeten az élénk színű magyar címer látható.

A templom belvilágának újjótikus kiképzéséhez a kerámiát kedvelő műépítész felhasználta a pécsi Zsolnay gyár színes, művészi majolika termékeit is, és 1884-ben ezekkel díszítette a főoltárt, a szószéket és a keresztelőmedencét. Ez utóbbinak kovácsoltvas fedelét, ugyanez évben a budapesti fémipari szakiskola növendékei készítették. Újjótikus Szent József oltárát 1889-ben állították fel.

A remekművű Mária-templom magyaros jellegét hangsúlyozza a két, nagyméretű művészi üvegfestmény is. Kiemelkedő értékűek azért is, mert magyar szentjeink együttes tiszteletére irányítják figyelmünket. Az egyikben gazdag, mintás keretben Szent István királyt látjuk koronával, joggal és országmával, Adalbert és Gellért vértanúk között. A széles-felületű ablak alján a magyar felírás: "Szent Apostolainak, a Magyar hon hálás fiai." A másik színes üveglablak Szent László királyt, Imre herceget és Margitot ábrázolja ezzel a felírással: "Vas vármegye közönsége". Sokezer utazó és zarándok kereste már fel ezt a remek templomot, amely egyik legcsodálatosabb darabja történelmi múltunknak, s jele művészetünknek és műveltségünknek.

Cser-Palkovits István SJ

KÖVEK AZ OLTÁRON

Rómában, az egyik általános püspöki szinóduson több afrikai püspök jelentkezett szólásra. Szinte egyhangúan hirdették: "A megtéréskor ki kell fejeznünk, hogy örülünk a kiengesztelődésnek. Ünnepelni, nem pedig elszenvedni kell a bűnbánatot és a kiengesztelődést."

A tizedik évközi vasárnap első olvasmányában (B év) jól láthatjuk, hogy a bűntudat problémája s a feldolgozására irányuló kísérletek egykorúak az emberiséggel. Az ember mindjárt az első esetben igyekezett elfojtani bűntudatát s a bűnt a másokra tolni: a férfi a nőre, ez pedig a kígyóra (vö. Ter 3,8-16). És manapság? Az elfojtási mechanizmusok finomodtak, anélkül hogy a bűntudat feloldása sikeresebbé vált volna.

Személyes és egyházi tapasztalatból tudjuk, mily nehéz megbírkózni a bűntudattal. A kiengesztelődés formájának nem kellene tehát súlyosbítni a már egyébként is bonyolult folyamatot.

Ebben az összefüggésben tér vissza emlékezetembe az afrikai püspökök beadványa: "Ünnepelni, nem pedig elszenvedni kell a bűnbánatot és a kiengesztelődést." Igazuk van. Megjegyzésük nemcsak rámutat az egyik okra, ami miatt oly sok megtérés szenvedéssel terhes, hanem kiemeli az egyetlen helyes hozzáállást a bűnbánathoz. Minderről